

ORIOI DE BOLÒS I LA FITOCENOLOGIA

D'entre tots els camps en què Oriol de Bolòs ha desenvolupat la seva activitat botànica, el de la fitocenologia és, al meu entendre, el més característic i el més important, tot i la transcendència innegable dels seus treballs fitogeogràfics, sobretot de la *Flora dels Països Catalans*. N'estic convençut perquè, en primer lloc, la seva obra ha consolidat el coneixement de la vegetació del país, que era tot just incipient quan va començar a treballar. En segon lloc, perquè és l'iniciador d'una escola fitocenològica, visualitzada com a tal des de fora, a la qual ha encomanat la seva manera de fer les coses. I en tercer lloc, per la solidesa i per la quantitat de publicacions, que inclouen nombrosos treballs descriptius, paisatgístics i cartogràfics, juntament amb alguns que són, alhora, metodològics i conceptuals, i algunes revisions monogràfiques de sintàxons. Es tracta d'un treball ingent, meditat i molt coherent globalment que, com és natural, és impossible comentar amb un mínim de detall. Per aquesta raó, presentaré les meves reflexions en forma d'observacions breus a partir d'algunes referències bàsiques de la seva obra.

JOSIAS BRAUN-BLANQUET, MESTRE I AMIC

L'activitat de fitocenòleg del doctor Bolòs ve molt marcada pel mestratge i l'amistat amb Josias Braun-Blanquet, de qui es reconeix deixeble directe. El mateix Bolòs (1985) el defineix com «una de les personalitats científiques que han influït d'una manera més intensa i més immediata sobre el desenvolupament de la botànica catalana» en una nota biogràfica on no falten els records personals (les aventures durant la prospecció dels Monegres, per exemple) i on repassa les etapes del mestre a Catalunya i la seva relació amb els botànics catalans. L'octubre de l'any

1947 Oriol de Bolòs, acabat de llicenciar en ciències, secció de naturals, fa les primeres sortides amb Braun-Blanquet (en companyia d'uns altres vint-i-cinc botànics) per les comarques barcelonines, i arriba pel nord fins al Montseny i pel sud fins a l'alta vall del riu Gaià. El 1948 es fan freqüents les sortides conjuntes i s'estrenyen els vincles. Aquest mateix any visiten, com a mínim, la serra de Cardó i fan la primera d'una sèrie de campanyes primaverals a la depressió de l'Ebre, que s'allarguen fins al 1955, en unes condicions de treball molt dures tant per les característiques de l'àrea prospectada com per la situació general del país, acabat de sortir de la Guerra Civil. El doctor Bolòs es refereix a les campanyes dels Monegres amb aquestes paraules: «Foren uns anys de treball apassionant, que han deixat un record inesborrable en els que hi vam participar». I, referint-se a Braun-Blanquet, diu que «molts dies amb prou feines es recordava de dinar» i que «era dominat per una autèntica mística del treball i no permetia la més petita pèrdua de temps». Els que hem fet treball de camp amb el doctor Bolòs segur que pensem que aquestes consideracions li són aplicables també a ell.

El doctor Bolòs es va emocionar veient com un Braun-Blanquet ja vellet, que vorejava els noranta-cinc anys, recollia el 1978 de mans de l'aleshores president de la Generalitat, Josep Tarradellas, el Premi Catalònia de l'Institut d'Estudis Catalans. L'atzar va fer coincidir una de les visites del doctor Bolòs a Montpeller amb una caiguda de Braun-Blanquet al seu jardí, a l'edifici de la SIGMA (Estació Internacional de Geobotànica Mediterrània i Alpina), que li va causar la mort a l'edat de noranta-sis anys.

LA METODOLOGIA FITOCENOLÒGICA

Oriol de Bolòs va començar l'estudi de les comunitats vegetals fent servir una metodologia contrastada i posada a prova durant algunes dècades però no escrita (o poc explicitada, si volem), que s'havia d'aprendre més aviat per transmissió oral, treballant al camp amb els experts. De fet, Braun-Blanquet publica la primera edició del llibre *Pflanzensoziologie* el 1951, i el primer assaig pretesament exhaustiu de sistematització del mètode, dut a terme per Becking, apareix l'any 1957 a *Botanical Review* amb el títol «The Zurich-Montpellier School of Phytosociology».

Per aquesta raó, Bolòs (que s'ha esforçat sempre, a parts iguals, per fer la feina ben feta i perquè aquesta feina pugui ser entesa) inclou en els primers dels seus treballs algun capítol metodològic. El grup de fitocenòlegs era molt poc nombrós als anys cinquanta i, paral·lelament a la publicació dels treballs, era molt important donar a conèixer la filosofia i la metodologia que els havia fet possibles; i aquest proselitisme no era senzill (encara actualment tampoc no ho és de vegades) perquè als no especialistes els és difícil comprendre les publicacions a causa

del sistema de codis utilitzat, que és més aviat poc intuïtiu, i d'una sintaxonomia complexa i no gaire estable.

Potser per aquesta raó una altra preocupació de Bolòs va ser l'establiment d'un esquema sintaxonòmic dels Països Catalans des d'una perspectiva sintètica i amb la doble pretensió de coherència i d'estabilitat. Amb aquestes premisses va elaborar, conjuntament amb Josep Vigo, una «Sinopsi de les comunitats vegetals dels Països Catalans», que fou publicada al primer volum de la *Flora* (1984). D'aquesta manera, els fitocenòlegs (tant els de professió com els de vocació) vam tenir uns punts de referència clars i raonables, que ja començaven a fer falta tenint en compte que a la darrereria de la dècada dels vuitanta s'havien descrit o esmentat més de cinc-centes associacions vegetals de les terres de llengua catalana. Aquesta visió sintètica de la taxonomia (de les comunitats vegetals, però també de les plantes) caracteritza tota la seva obra botànica i, de tant en tant, li toca justificar-ho, com quan afirma: «Creiem [...] que el respecte a la norma de prioritat en nomenclatura i un esforç per conservar, si no hi ha raons de molt de pes en contra, l'estabilitat dels esquemes d'unitats superiors ja admesos, contribuirien a facilitar, entre els no especialistes, la difusió dels coneixements adquirits» (Bolòs, 1967, p. 5). Més tard (Bolòs, 1996) és encara més explícit: «[...] emprem la metodologia de la SIGMA i ens hem proposat de mantenir-hi, fins on sigui possible, les normes de ponderació i d'equilibri que aprenguérem dels nostres mestres. Tractem d'evitar, doncs, la inflació del nombre d'unitats tipològiques, que mena sovint a substituir entitats significatives i ben definides per unes altres de més restringides i no prou clares. La multiplicació exagerada de les unitats complica els esquemes, però no condueix a cap augment del nivell de coneixements real».

ELS TREBALLS DESCRIPTIUS

Constitueixen el gruix més important de l'obra científica d'Oriol de Bolòs, i són el resultat de prospeccions exhaustives i freqüents dutes a terme, principalment, al Principat (potser amb menys intensitat als Pirineus), a les illes Balears i a les comarques marítimes del País Valencià. Però també va prospectar moltes àrees ibèriques properes i, de manera més excepcional, va estudiar l'illa de Cefalònia i alguns aspectes de la vegetació del Brasil.

L'any 1948 va publicar els seus primers treballs sobre la vegetació de la Sauva Negra i sobre la fageda d'en Jordà, als quals han seguit moltes altres publicacions que, en conjunt, continuen sent essencials per a entendre la vegetació dels Països Catalans. D'entre tots els treballs, n'hi ha que són particularment remarcables, bé perquè van obrir camí en el seu moment, bé pel seu caràcter exhaustiu. Posats a escollir, jo em decanto per aquests cinc que es mantenen com a pilars sòlids de la nostra fitocenologia i que corresponen, geogràficament, al pinyol i als quatre

punts cardinals de l'obra de Bolòs: el pinyol és *Vegetación de las comarcas barcelonenses* (Bolòs i Bolòs, 1950), amb la seva ampliació, *El paisaje vegetal barcelonés* (Bolòs, 1962); i els quatre punts cardinals són, a l'oest, «Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Ebre et leur dynamisme» (Braun-Blanquet i Bolòs, 1957); a l'est, «Recherches phytosociologiques dans l'Île de Majorque» (Bolòs i Molinier, 1958), i al sud, «Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura» (Bolòs, 1967). El nord correspon a *La vegetació del Montseny*, un resum posat al dia de la seva tesi de doctorat, presentada el 1950 i publicada finalment el 1983.

ELS MAPES DE VEGETACIÓ

Oriol de Bolòs va elaborar diverses aproximacions generals als dominis climàtics de Catalunya, primer, i més tard, dels Països Catalans. El 1954 en publica la primera interpretació a *Vegetatio* («Essai sur la distribution géographique des climax dans la Catalogne») i en segueix publicant aproximacions successives (1957, 1958, 1976, 1979...) fins a la més recent (Bolòs, Vigo i Carreras, 2004), el *Mapa de la vegetació potencial de Catalunya*, a escala 1:250.000.

Des de l'inici de la seva activitat botànica, es va interessar, també, pels mapes de vegetació actual, d'entre els quals és pioner el mapa a escala 1:100.000 dels voltants de Barcelona, aixecat conjuntament amb J. Vigo (Bolòs, 1962). N'han seguit altres (per exemple, el del Montseny, que forma part del llibre sobre la vegetació del massís), molts dels quals no publicats, però un dels més significatius és, segurament, el full 33 (Banyoles) del *Mapa de la vegetació de Catalunya, escala 1:50.000* (Bolòs i Masalles, 1983), perquè és el primer d'una sèrie que els seus deixebles han continuat i que actualment ja disposa de gairebé tots els fulls pirinencs publicats.

LA DIVULGACIÓ

Va practicar la divulgació fitocenològica (i botànica, en general) amb la mateixa pulcritud i finor amb les quals conreava la recerca; al costat de treballs d'un extraordinari valor científic, n'hi ha de destinats a un públic no especialista que són, com a mínim, tan rigorosos com els primers, però amb un vocabulari molt cuidat, assequible i utilitzable pels no botànics, que els fa més entenedors. La seva dèria de mantenir l'estabilitat dels esquemes sintaxonòmics va una mica en aquest sentit, com també l'esforç constant per a donar a conèixer la utilitat del mètode sigmatista, que «permet de descriure amb una aproximació suficient la vegetació de qualsevol indret i d'apreciar les relacions d'afinitat que hi pugui haver entre les diverses comunitats de plantes i entre la vegetació dels diferents territoris» (Bolòs, 1994). Convé destacar, dins d'aquest apartat, els capítols sobre el sòl i sobre la ve-

getació del primer volum (1958) de la *Geografia de Catalunya*, la seva participació al llibre *La vegetación de España*, amb un capítol sobre Catalunya i la depressió de l'Ebre (1987), i, molt particularment, el capítol sobre els sòls i la vegetació dels Països Catalans (1979) del llibre *Geografía física dels Països Catalans*. Aquesta preocupació per posar la geobotànica a l'abast dels no especialistes va comptar amb la complicitat de Francesc Masclans, el seu sogre (Masclans, 1958 i 1963), i ha servit per a fer perdre la por a molts afeccionats; si en voleu una prova, només cal constatar l'èxit que han tingut molts dels noms que va proposar (*alzinar amb marfull, avellanosa amb hepàtica o màquia de llentiscle i margalló*, entre molts d'altres), que actualment ja formen part del vocabulari habitual de la gran majoria dels nostres naturalistes *amateurs*.

Acabo amb la sensació d'haver pogut citar, només, una petita part de l'obra fitocenològica del doctor Bolòs. Per si en voleu saber més, recomano l'excel·lent article «Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocenòleg, botànic», que Josep Vigo va publicar l'any 1998 al volum d'homenatge que li dedicà la Universitat de Barcelona. Finalment, per entendre l'ambient botànic en què es va moure el doctor Bolòs durant el primer terç de la seva vida científica, consulteu el seu article «La botànica als Països Catalans durant els darrers decennis» (Bolòs, 1969).

RAMON MARIA MASALLES I SAUMELL

Membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- BOLÒS, A. de; BOLÒS, O. de (1950). *Vegetación de las comarcas barcelonesas*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- BOLÒS, O. de (1954). «Essai sur la distribution géographique des climax dans la Catalogne». *Vegetatio* [l'Haia], núm. 5, p. 45-49.
- (1958). «El sòl». A: SOLÉ SABARÍS, LL. [dir.]. *Geografia de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Aedos, p. 225-234.
- (1958). «La vegetació». A: SOLÉ SABARÍS, LL. [dir.]. *Geografia de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Aedos, p. 235-266.
- (1962). *El paisaje vegetal barcelonés*. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Letras.
- (1967). «Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura». *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona* [Barcelona].
- (1969). «La botànica als Països Catalans durant els darrers decennis». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* [Barcelona], vol. 26, p. 88-115.
- (1979). «Els sòls i la vegetació dels Països Catalans». A: RIBA, O.; BOLÒS, O.; PANAREDA, J. M.; GOSÀLBEZ, J.; NUET, J. *Geografía física dels Països Catalans*. Barcelona: Ketres, p. 107-158.

- BOLÒS, O. de (1983). *La vegetació del Montseny*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (1985). «En recordança de Josias Braun-Blanquet». *Collectanea Botanica* [Barcelona], vol. 16, núm. 1, p. 5-11.
- (1987). «Cataluña y la depresión del Ebro». A: PEINADO, M.; RIVAS-MARTÍNEZ, S. [ed.]. *La vegetación de España*. Madrid: Universidad de Alcalá de Henares, p. 311-347.
- (1994). «Josias Braun-Blanquet i la seva obra». A: NUET, J. [ed.]. *L'estudi de la vegetació de Catalunya, passat, present i futur*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- (1996). *La vegetació de les Illes Balears: Comunitats de plantes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Arxius de la Secció de Ciències, 114)
- BOLÒS, O. de; MASALLES, R. M. (1983). *Mapa de la vegetació de Catalunya. Escala 1:50.000. Full núm. 33. Banyoles*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Direcció General de Medi Rural. [Inclou una memòria explicativa de 130 p.]
- BOLÒS, O. de; MOLINIER, R. (1958). «Recherches phytosociologiques dans l'Île de Majorque». *Collectanea Botanica* [Barcelona], vol. 5, p. 699-865.
- BOLÒS, O. de; VIGO, J. (1984). *Flora dels Països Catalans*. Vol. 1. Barcelona: Barcino.
- BOLÒS, O. de; VIGO, J.; CARRERAS, J. (2004). *Mapa de la vegetació potencial de Catalunya: 1:250.000*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BRAUN-BLANQUET, J.; BOLÒS, O. de (1957). «Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Èbre et leur dynamisme». *An. Est. Exp. Aula Dei*, núm. 5, p. 1-266.
- MASCLANS, F. (1958). *Guia per a conèixer els arbres*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- (1963). *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- VIGO, J. (1998). «Oriol de Bolòs i Capdevila, fitogeògraf, fitocenòleg, botànic». *Acta Bot. Barcinonensia*, vol. 45: *Doctor Oriol de Bolòs*, p. 7-27.